

Kuva: Kirsti Virkki

17. Laitilan lakeus

Laitilan lakeus on kulttuurihistorialtaan rikas maatalousmaisema, joka poikkeaa maisemapiirteiltään muusta Vakka-Suomesta. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Untamala–Kodjala, 1995), jonka rajausta tiivistetään inventointien perusteella Hankeransuon ja Melvonjoen alueilla. Kallelan kylä viljelymaisemineen liitetään valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen uutena kohteena.

Maakunta	Varsinais-Suomi
Kunta	Laitila, Uusikaupunki
Maisemamaakunta	Lounaismaa
Maisemaseutu	Ala-Satakunnan viljelyseutu
Pinta-ala	7 046 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 22 ha maatalousalueita: 4 401 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 984 ha rakennettuja alueita: 631 ha vesialueita: 8 ha

Luonnonpiirteet

Laitilan lakeus avautuu karun Vakka-Suomen keskellä huomattavan laajana viljelyalueena, jota ympäröivät karut ja soiset metsämaat. Kallioperältään maisema-alue kuuluu Laitilan rapakivialueeseen. Helposti lohkeilevasta kallioperästä irronneet rapakivilohkareet ovat yleisiä niin alueen pelto- kuin metsämaisemassakin. Suomen suurimpiin kuuluvaa, Laitilasta Eurajoelle, Euralle ja Ylänteelle ulottuvaa rapakivialuetta halkovat satunnaiset diabaasijuonet.

Laitilan lakeuden maaperä koostuu savikoista sekä turve- ja liejakerrostumista, jotka muistuttavat aktiivisesta järven- ja suonkuivaustoiminnasta. Erityisen laaja kuivio on entisen Valkojärven alue Laitilan keskustajaman pohjoispuolella. Osin kuiviomaalle syntynyttä peltolakeutta halkoo kaakkois-luoteissuuntainen Laitilanharju, josta on otettu runsaasti maa-ainesta. Harjun parhaiten säilyneet osat sijaitsevat Untamalan ja Paltilan kylien alueilla sekä maisema-alueen lounaisreunalla. Maisemaa rytmittävät myös jäätikön reunaa vasten puristuneet matalat ja kapeat moreenivallit, De Geer -moreenit.

Laitilan lakeus on muinaista merenlahtea, jonka rantaviiva on ohjannut alueen varhaisimman asutuksen ryhmittymistä. Meriyhteys Laitilaan katkesi viimeistään keskiajalla, jolloin aluetta edelleen halkova Sirppujoki syntyi Valkojärven lasku-uomaksi. Laitilan koillispuolen metsäalueilta alkunsa saavan sameavetisen Sirppujoen suvantojärvet on kuivatettu pelloiksi. Valkojärven kuivaustöiden yhteydessä jokiuomaa on ruopattu ja muokattu paikoin lähes kanavamaiseksi. Erittäin tulvaherkän Sirppujoen suurin sivujoki on Härinäjoki. Alueella on useita pieniä soita, joiden vedet kulkevat peltoalueiden läpi pieniä ojia pitkin.

Lakeus rajautuu pääosin kuiviin mäntykankaisiin, jotka sijaitsevat runsaan kymmenen metrin korkuisilla moreeni- ja kallioselänteillä. Peltomaisemia rytmittävät myös pienet mäntyä ja katajaa kasvavat kallioiset saarekkeet. Pienmuotoisien diabaasiesiintymien päällä kasvaa lajistoltaan monipuolisia lehtoja, joista osa on lähes luonnontilaisia laajoja pähkinäpensaslehtoja. Laitilan lakeuden alueella on runsaasti perinnebiotooppeja, jotka ovat tyypillisimminkin ketoja tai kallioketoja. Untamalassa on kasvistoltaan, maisemaltaan ja kulttuurihistorialtaan arvokas keto-, niitty- ja lehtokokonaisuus, jonka kohteet sijaitsevat Untamalanharjulla ja Untamalan kylässä, Utavuoren haka-alueella Salon kylässä sekä Vasikkahaan niittyalueella.

Kulttuuripiirteet

Laitilan laajaa peltoaukeaa halkova harjukso on ollut Varsinais-Suomen varhaisimpia asutustihentymiä. Aluetta asutettiin kausiluonteisesti jo noin 6 000 vuotta sitten, ja asutushistoria on jatkunut katkeamattomana kivilaudelta nykypäivään saakka. Lakeuden tuntumassa onkin poikkeuksellisen runsaasti kivi- ja rautakauden muinaisjäänneksiä. Laitilasta tehdyt löydöt kertovat alueen asukkailla olleen yhteyksiä koko Itämeren alueelle vanhemmalla roomalaisella rautakaudella (0–200 jaa.). Tuolta ajalta ovat peräisin muun muassa Vakka-Suomelle ominaiset Untamalan tyyppin kumpuhaudat sekä Soukaisten Savemäen niin kutsuttu tarhahauta. Muita alueelta tunnettuja muinaisjäänneksiä ovat esimerkiksi Seppälän kylän keskellä sijainneet linnavuoret, Salon kylän muinaispelto sekä peltoviljelyn varhaisvaiheisiin liittyvät uhrikivet.

Monissa Laitilan lakeuden kylissä on piirteitä niiden historiallisesta rakenteesta. Kylistä tunnetuin on Laitilanharjulla sijaitseva Untamala, Laitilan keskiaikainen keskus, joka on kolmen kilometrin mitassaan Suomen pisimpiä jäljellä olevia raittikylä. Kylässä on uutta asutusta, joka kuitenkin noudattaa sijoittumiseltaan perinteistä rakennetta. Untamalan ohella Kallelan kylä kuuluu Kalannin vanhan ydinalueen rautakaudelta asti asuttuihin monitaloisiin kyliin. Myös Kallelassa on säilynyt perinteisiä raittinäkymiä. Monia Laitilan kylämaisemia kirjoivat kiviaidat, joissa on hyödynnetty alueen rapakivisestä kallioperästä irronneita lohkaraita.

Alueen vanhaa rakennuskulttuuria kuvastaa Koukkelassa sijaitseva Kauppilan umpipiha, jonka hirsiset asuin- ja ulkorakennukset periytyvät 1700–1800-luvulta. Maisema-alueella on lisäksi kaksi 1700–1800-luvun vaihteen tuntumassa rakennettua puukirkkoa, Untamalan ja Soukaisten kirkot, jotka sijaitsevat keskiaikaisilla kirkonpaikoilla. Untamalan kirkkomaalla sijaitsee Suomen vanhimmaksi arveltu kristillinen hautausmaamerkki, Kalevanpojan viikatteentikki. Soukaisten Pyhälle Bartholomeukselle omistettu kirkko on puolestaan Suomen ensimmäisiä kyläkirkkoja.

Valtaosa maisema-alueen nykyisistä peltoaloista on syntynyt kuivaustyön tuloksena. Vielä 1700-luvulla osa Laitilan nykyisistä peltoalueista oli Valkojärven vedenpinnan alla tai niittyinä. Suurimmat kuivaustyöt ovat ajoittuneet 1900-luvun alkuun ja puoliväliin. Kasvinviljelyn lisäksi Laitilan alueen maatalous on tukeutunut perinteisesti niittytalouteen. Alueella on runsaasti arvokkaita perinnebiotooppeja, joista edustavimmat sijaitsevat Untamalassa ja Paltilassa. Monia vanhoja niittyjä on muutettu pelloiksi viime vuosikymmeninä.

Laitilan lakeus on edelleen elinvoimainen maaseutualue, jossa perinteisen maatalouden rinnalle on kehittynyt vaihtoehtoisia maaseutuelinkeinoja, esimerkiksi hevostaloutta ja siipikarjataloutta. Merkittävä osa alueen peltopinta-alasta on varattu erityislajien viljelyyn. Laitilan taajaman yhteydessä on jonkin verran peltoaukealle näkyvää pienteollisuutta. Taajaman reuna-alueiden taajamarakentaminen on katkaissut perinteisen näköyhteyden viljelyaukealta Laitilan pappilaan.

Maisemakuva

Laitilan lakeus muodostuu loivasti kumpuilevasta peltoaukeasta, joka avartuu laajimmilleen Laitilan keskustaajaman pohjois- ja luoteispuolella. Huomattava osa maisemakuvaltaan suurilinjaisesta lakeudesta on peltoalaksi kuivatun Valkojärven vanhaa pohjaa. Maisema-alueen pohjoisosissa ja eteläosissa maisema on pienimuotoisempaa ja kalliokumpareiden pirstomaa. Rapakivialueelle tunnusomaiset suuret siirtolohkareet antavat leimansa koko maisema-alueelle.

Laitilan lakeuden kivikaudelta nykypäivään ulottuva asutushistoria näkyy maisemassa kerroksellisuutena. Alueen kylämaisemiin liittyvät esimerkiksi kumpuhaudat ja muinaispellot. Ryhmä- ja raittikyliksi ryhmitetty perinteinen asutus on säilynyt alueella varsin eheänä ja yhtenäisenä. Lakeusmaisemassa on jäljellä vanhoja hirsirakennuksia sekä perinteisiä riuku- ja kiviaitoja. Alueen mutkaisilta kyläteiltä avautuu pitkiä näkymiä ympäröivään viljelymaisemaan.

Valkojärven tasaista peltoaukeaa halkoo Valtatie 8, jonka suoraviivainen linjaus hallitsee maisematilaa laajalla alueella. Maisema-alue rajautuu idässä Laitilan taajamaan, jonka tuntumassa peltoalueita on kaavoitettu asutuskäyttöön. Maiseman yleisilme keskustaajaman ympärillä on varsin urbaani ja pienteollisuuden leimaama.

Arviointi

Laitilan lakeus on muuhun Vakka-Suomeen verrattuna huomattavan laaja-alainen ja yhtenäinen viljelyalue, jonka maisemallinen arvo perustuu avoimiin peltonäkymiin sekä maisemassa näkyvään esihistorialliselta ajalta nykypäivään ulottuvaan asutusjatkumoon. Lisäarvoa maisemalle tuovat perinteisen rakenteensa säilyttäneet ryhmä- ja raittikylät sekä lajistollisesti arvokkaat laidunniityt ja perinnebiotoopit. Laitilan lakeus on myös edustava esimerkki järvenkuivaustoiminnan synnyttämästä elinkeinomaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 96 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Untamalan raittikylä; Koukkelan Kauppilan umpipihainen talonpoikaistalo; Kallelan kylä

Arvokkaat perinnebiotoopit: Ali-Pentin vesaniitty; Alisaaren haka; Alisaaren läheinen keto; Betlehemin kallioketo; Betlehemin mäkikauraketo; Eerolan niitty; Heinikkalan entinen haka; Hiekkakuoppien kedot; Hiltusen keto; Hiltusen metsälaidun; Hiltusen peltosaareke; Härjämäen niitty ja haka; Jaakkolan niitty; Jokelan kallioketo; Juvalan keto; Kalliolan kallioketo; Kalliolan lehdeshaka; Kalliolankedot; Kallioniemen niitty; Kauppilan umpipiha; Keskimäki; Keskustan koulun keto; Kilvonmäen niitty; Kirimäen haka; Kleemolan entinen haka; Koiviston entinen laidun; Koivulähde letohaka; Koivulähteen katajaketo; Kopinketo; Kouman kyläketo; Kylä-Heikolan niitty; Kylämäen kumpareet; Kylä-Raulan kedot; Lallan entinen laidun; Lankvuoren niitty; Lehdon haka ja keto; Lehtisen niittysaarekkeet; Lukkalan katajaketo; Luolinmäki; Lähteilän metsälaitumet; Marttilan metsäsaareke; Metsänpään entinen haka; Mikolan niitty; Muinaishautojen keto; Mäen keto; Mäkilän entinen laidun; Niemen kallioketo; Nystmäen niitty; Paattimäen keto; Palttila entinen laidun; Palttila, haka; Palttilan katajaketo; Palttilan keto; Pastilan hevoslaidun; Pietilän ketosaareke; Pietilänmäki; Pohjois-Untamala; Radanmäki; Raulan niitty; Rekolan kallioketo; Saarelan lehtosaarekkeet; Santalan keto; Sarkin keto; Savemäen kalmiston haka; Seitalan kedot ja niityt; Seppälä keto; Seppälän koulun keto; Siirilän metsälaidun; Suuluhdan katajaketo; Syttyän kalmistonmäen keto; Toimelan entinen haka; Tuunan niitty; Uhrikiven keto; Ullan metsälaidun; Untamalan kedot; Untamalan koulun keto; Untamalan pihakedot; Untolan haka; Utovuoren haka; Uusitalon entinen haka; Vainilan niitty; Vainio-Haveri; Valkon kedot; Vasikkahankaan niitty; Väiskän kedot; Yli-Hakulan kedot; Yli-Hakulan lehto; Yli-Hakulan niitty; Yli-Ollan kallioketo; Yli-Ollan peltosaareke; Ylisaaren peltosaarekkeet; Ylisaaren pihaketo; Yli-Sunilan katajakedot; Ylitalon haka; Ylitalon metsälaidun; nimillä 32, 41, 46, 219, 291 ja 256c digitoidut kohteet

LTA Luontotyyppipäätökset: Takasaarenmäen pähkinäpensaslehto; Mäen pähkinäpensaslehto; Sinimaan pähkinäpensaslehto; Ylisaaren pähkinäpensaslehto; Järvälän pähkinäpensaslehto; Lukkalan katajaketo; Laesaaren pähkinäpensaslehto

ESA Erityiset suojelualueet: Untamalan luonnonsuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Untamalan lehdot, Laittiluhta; Untamalan lehdot, Hömppälä; Untalan pähkinäpen-

saslehdot, Vainila; Untamalan pähkinäpensaslehdot, Suomela; Untamalan lehdot, Mussalonmäki
ERA. Erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen rauhoituspäätökset: Untamalan valkoreunapussikoi
LHO Lehtojensuojeluohjelma: Untamalan pähkinälehdot
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Untamala

Tiedot haettu 26.5.2015

Laitilan lakeus

Kunta: Laitila, Uusikaupunki

Maakunta: Varsinais-Suomi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015